

WOORDEN VAN BOVEN

Toen klonk een stem uit de hemel: 'Ik heb mijn grootheid getoond en ik zal mijn grootheid weer tonen.' De mensen die daar stonden en dit hoorden, zeiden: 'Een donderslag!' Maar er waren er ook die zeiden dat het een engel was die tegen hem gesproken had.' Johannes 12, 28-29

'Kijk papa, een olifant,' zegt een jongetje, en zijn handje wijst naar de wolken. Zijn papa lacht, en zegt: 'Nou joh, wat een prachtige olifant!', maar tegelijk denkt hij: 'Wat zo'n kereltje al niet in de wolken ziet.' Die vader ziet alleen maar waterdamp, H₂O. Dat heeft hij geleerd op school. Maar die vader heeft niet door dat hij niet zozeer iets heeft *bij*geleerd, maar eerder iets heeft *af*geleerd, namelijk: kijken met verbeeldingskracht. Zijn zoontje ziet niet minder dan hij maar méér: hij ziet wolken én een olifant. Die vader ziet (als hij nog weleens naar boven kijkt!) alleen maar waterdamp. *Zijn waarneming is verschaald.*

Een verschaalde waarneming ziet en hoort minder. Ook minder van God. Simon Knepper schreef een gedichtje waarin hij zijn eigen verschaalde waarneming op de hak nam. Hij maakte daarbij gebruik van het Bijbelse verhaal over Mozes die door God geroepen werd vanuit een brandende braamstruik.

*Wat me nu is overkomen,
Loop ik langs een rijtje bomen,
Vliegt er aan mijn linkerhand
Plots een braamstruik in de brand.*

*Echte zie! Het veldgewas
Valt niet uit elkaar in as,
Maar het blad bleef ongeschonden
Of geen vuur en vlam bestonden.*

*Je begrijpt, ik stond versteld!
Toch de brandweer maar gebeld.*

'Simon, Simon' roept een stem. Maar Knepper hoort het niet meer. Dat de werkelijkheid diepere lagen kent hebben ze hem op school afgeleerd. Toch kwam dat soort symboolblindheid ook in de Bijbeltijd al voor. Toen Jezus de stem van God hoorde, hoorden omstanders een donderslag. Die donderslag zal er wel geweest zijn. Maar het punt is: zij hoorden *uitsluitend* een donderslag. Jezus hoorde een donderslag *en* de stem van

God – nee, nu zeg ik het verkeerd: hij hoorde *in* en *door* die veelbetekende donderslag de stem van *God zelf*. Dat maakt ook meteen duidelijk dat het niet ging om een letterlijke stem – een stem die je met een decibelmeter had kunnen meten of met een microfoon had kunnen opnemen om hem later op je gemak nog eens te beluisteren. In dat geval had je alleen een donderslag gehoord. De stem van God kun je alleen horen met een *innerlijk* oor, zijn sporen kun je alleen zien met een *innerlijk* oog.

In onze tijd lijken de mensen die uitsluitend een donderslag zouden horen de boventoon te voeren. Zij doen aan (wat de Engelsen noemen:) *nothing buttery*, afgeleid van de woorden 'nothing but': 'niets anders dan'. Die stem van God was *niets anders dan* een donderslag. Een religieuze ervaring is *niets anders dan* een chemisch proces in je brein. God is *niets anders dan* een fantasie. Wolken *zijn niets anders dan* H₂O. De duivel is gek op die drie woordjes. Iets onbekends of ongrijpbaars wordt teruggebracht tot iets wat hanteerbaar en begrijpelijk is. Dat is de reflex van onze cultuur. Wij leven in een cultuur van georganiseerd wantrouwen. Wij worden geacht ons niet meer toe te vertrouwen aan iets dat niet controleerbaar is. Als wij net als die omstanders zouden zeggen: 'Het is een engel', is er altijd wel iemand die denkt of zegt: 'Ach kom, je ziet ze vliegen.'

Toch zijn er nog steeds veel mensen met religieuze ervaringen. Maar de meesten slikken ze in, bang om voor gek versleten te worden. Toen ik een jaar of 15, 16 was, had ik zelf een aantal diepe religieuze ervaringen. Het was alsof iemand een licht had aangedaan dat over de hele werkelijkheid viel. Alsof de wereld een lampenkap was waar doorheen een liefderijk licht scheen. Ik sprak er met niemand over. Maar ik belde, om zo te zeggen, ook niet 'de brandweer' – ik ging theologie studeren. Daar zouden die ervaringen wel een plek kunnen krijgen, dacht ik. Mooi niet. Theologie was toen een rationele studie waar persoonlijke ervaringen kritisch benaderd werden. Maar nu ga ik iets zeggen wat u misschien niet verwacht, namelijk: dat hoort ook voor een groot deel zo te zijn.

Theologie moet zich voor het front van de andere wetenschappen en in onze moderne cultuur met de middelen van het verstand verantwoorden voor dat wat ze bestudeert: God. Dat wil zeggen dat ons geloof ook door een kritische fase heen moet. Daar moeten we niet bang voor zijn. Jezus zei dat wij moesten *worden* als kinderen. Hij zei niet dat wij moesten *blijven* als kinderen. Wij moeten eerst volwassen worden. Scheikunde leren. Kritisch leren denken – ook over jezelf en je eigen ervaringen. Want

er wordt op religieus terrein ook veel onzin verkocht en een mens kan er behoorlijk ontsporen.

In een van zijn boeken vertelt de Amerikaanse schrijver E.L. Doctorow het verhaal van een man die lid is van een sekte, geleid door de profeet Walter John Harmon. Deze profeet heeft de gewoonte om met alle vrouwen van de sekte te slapen, en dus ook met Betty, de vrouw van de ik-figuur. Maar alles wat de profeet doet wordt goed gepraat, waaronder ook de geruchten in de buitenwereld dat hij al het geld van de sekte naar een privérekening in Zwitserland sluis. Wanneer de kritiek van buiten sterk toeneemt, neemt Harmon samen met Betty op een dag de kuierlatten, en laat de sekte in verwarring achter. Nu zullen de ogen van die ik-figuur wel opengaan, denk je als lezer dan. Maar nee hoor, de vlucht wordt uitgelegd als een bewijs voor de leer van deze profeet, namelijk dat de profeet de zonden van de sekte wegneemt door ze zelf te doen. Kijk, zo'n sekte is toe aan een grote dosis kritisch en nuchter denken.

Onze eigen christelijke traditie kan ons zo'n kritische houding leren. In het christendom ligt daarover heel wat ervaring opgetast. Want wat is nu een authentieke godservaring en wat niet? Een Amerikaan zei: 'Let op de *fruits*, niet op de *roots*.' Hij bedoelde: let niet op wat iemand zelf zegt waar zijn ervaringen vandaan komen (de wortels, de roots), want dan zegt zo iemand al snel dat ze van God komen. Nee, let op de *fruits*, op de vruchten, op wat het oplevert. Knap je ervan op, levert het een bijdrage aan de gemeenschap? Jezus zelf zei iets dergelijks: 'Aan de vruchten leer je de boom kennen.'

Let op de *fruits*, niet op de *roots*. Maar in dat geval blijkt voor het evangelie zelfs de ervaring van *onvervuldheid* en *onverlosthed* een authentieke religieuze ervaring te zijn. Waar denkt u aan bij een religieuze ervaring? Aan een stem? Aan opgetild worden? Een diep gevoel van liefde? Dat kan. Maar Jezus dacht aan een graankorrel die moet sterven vooraleer hij vrucht kan voortbrengen - een gedachte die hem doodsbang maakte! Ook de godverlatenheid is kennelijk een religieuze ervaring. Alleen zij die intens leven met God kennen ook de verborgenheid van God. Dat moesten ook de Grieken die naar Filippus toekwamen leren. Ze wilden Jezus weleens zien, vertelt ons verhaal. Dat is het religieuze verlangen bij uitstek: dat wij iets van God zullen zien. Maar Jezus onttrok zich aan dat verlangen. In plaats daarvan sprak hij over de graankorrel die valt in donkere aarde waar niemand hem kan zien. Die weg moest hij gaan. Een eenzame weg. En toen die stem van God klonk, keerde het tij niet. Hij heeft Jezus gesterkt. Maar hij zei niet: 'Gelukkig, nu ik dit weet is het

grootste leed geleden.' Nee, hij moest zijn weg alleen vervolgen. En het verhaal dat begon met Grieken die Jezus wilden zien, eindigt vervolgens met het tegendeel: de mededeling dat Jezus wegging en zich *verborg*. Zoals de hemel voor Jezus weer dichtging, zo onttrok Jezus ook zichzelf aan het blikveld van anderen.

Soms zie je er niets van – van God of van Jezus. Dan is geloof alleen maar *verlangen naar* geloof. Maar dat is óók een moment op de weg van het geloof, zo weet het christendom al eeuwen. Onze voorvaders en moeders hadden daar een mooi beeld voor: God voedt zijn kinderen soms met honger. Het verlangen houdt je gericht op God.

Gods stem in het gebeuren – hij klinkt niet op commando. Als je iets van Hem denkt te merken, is Hij je het volgende moment alweer ontglijpt. Maar ook omgekeerd: als je denkt: 'Van God is niets te merken', kan Hij je zomaar ineens raken. Een religieuze ervaring is niet te organiseren. Het enige wat je kunt doen is: ervoor openstaan en de weg van het geloof blijven gaan. De weg die Jezus ook is gegaan.

Onze cultuur brengt ons een diep wantrouwen bij bij alles wat niet controleerbaar of maakbaar is. Maar behalve een verstand heeft de mens ook een ziel. En die moet ook gevoed worden. Dat kan alleen wanneer wij, door een kritische fase heen, weer worden als dat kind dat zegt: 'Kijk papa, een olifant!' Als wij een nieuwe, tweede onbevanging leren. En daarom: ieder mens die weleens iets van God gehoord denkt te hebben, moet daar kritisch mee omgaan, maar zich er niet voor schamen. Want: 'Iedereen blijven Gods woorden vreemd, behalve hem die ze van God zelf verneemt' (Martinus Nijhoff). Hij mag erop durven vertrouwen. En ermee leren werken. Hij begint er mee te werken door er blij mee te zijn.